

Павлик, на своєму з'їзді приймає «програму-максимум». У ній вперше в історії української політичної думки партія офіційно проголосила своєю кінцевою метою «політичну самостійність» та «об'єднання всіх частин української нації в одну незалежну державу». Ідеологічним гаслом, що об'єднало обидві частини України, стала брошура Миколи Міхновського «Самостійна Україна», яка була вперше видана у Львові. Її безкомпромісне гасло: «Одна, єдина, нероздільна, вільна, самостійна Україна від Карпат аж по Кавказ!» – стало квінтесенцією соборницьких прагнень.

До початку ХХ ст. ідея соборності в Галичині остаточно перетворилася на центральний елемент політичних програм. Її включили до своїх програм новостворені Українська національно-демократична партія та Українська соціал-демократична партія. Неминучість соборницької ідеї констатував Іван Франко: «український народ мусить вибороти собі повну політичну самостійність», та закликав: «навчитися чути себе Українцями... не галицькими, не буковинськими... а Українцями без офіційних кордонів».

Отож, унікальні умови конституційної Австро-Угорщини, на тлі жорстоких репресій в Російській імперії, перетворили Галичину на «український П'ємонт». Цей статус, однак, був не одностороннім, а являв собою плідний симбіоз галицьких організаційних можливостей та надніпрянського інтелектуального і фінансового капіталу. Галичина стала тією «кузницею», де викристалізувався ідеал соборної, незалежної держави, який ліг в основу Акту Злуки 1919 року.

Сьогоднішня боротьба України проти російської агресії є трагічним, але потужним відлунням цих історичних процесів. Досвід Галичини доводить, що соборність – це не статичний факт, а динамічний, щоденний процес культурної та політичної консолідації. Саме сучасна війна, всупереч очікуванню ворога, стала найпотужнішим чинником «єднання» України з часів Акту Злуки, долаючи регіональні відмінності перед лицем спільної екзистенційної загрози. Ця загроза, чітко ідентифікована галицькою думкою ще понад століття тому як російський імперіалізм, сьогодні проявляється у силовому нав'язуванні імперського бачення з метою поглинання народів. Цьому Україна протиставляє ідею національної, суверенної соборності. Найважливіше те, що ця війна блискуче підтвердила сформульовану ще Юліаном Бачинським ідею соборності як політичної нації: українці, незалежно від регіону та попри всі труднощі, об'єднані спільним інтересом – свободою, гідністю та незалежністю. Таким чином, боротьба, яку теоретично обґрунтували галицькі мислителі на зламі ХІХ–ХХ ст., сьогодні ведеться на полі бою. Це боротьба за те, щоб ідеал, народжений у Галичині та проголошений у Києві, став остаточною, непорушною геополітичною реальністю ХХІ ст.

Дмитро Москальчин (Тернопіль)

ОБРЯД ПРИКРАШЕННЯ ВЕСІЛЬНОГО «ГІЛЬЦЯ» НА ЗАХІДНОМУ ПОДІЛЛІ КІНЦЯ ХІХ – СЕРЕДИНА ХХ СТ.

Одним із центральних атрибутів традиційної передвесільної обрядовості Західного Поділля була традиція прикрашення «гільця» – ритуальний символ, що поєднував у собі функції оберега, знака родинного продовження та уособлення життєвої сили молодої пари. Саме весільне «гільце» виконувало складну символічну функцію, поєднуючи в собі чистоту, красу, молодість та вільний дівочий стан. Як стверджують етнологи, ритуали пов'язані з його виготовленням, репрезентували перехід нареченої від статусу дівчини до заміжньої жінки та метафорично відображали її прощання з батьківською

оселею й дівочою спільнотою. Сам акт відокремлення гілки від дерева інтерпретується дослідниками як образ виривання з рідного кореня і входження у нову життєву спільноту.

В науковій літературі зустрічаємо різні інтепритації семантики цього атрибуту. Так, В. Войтович пов'язує «гільце» з культом Бога Рода, наголошуючи на його функції як знака родючості та божественного покровительства. М. Сумцов, своєю чергою, трактує весільне дерево як прояв архаїчного образу Дерева Життя, у якому поєднано ідеї оновлення, весняного пробудження та символічного злиття молодят у нову сімейну єдність.

У традиції Західного Поділля побутує низка локальних назв весільного «гільця»: гільце (гильце, ильце, ільце), вильце (вільце), ельце (йольце, йолка, ялинка), а також деревце, тройчатка, галузка, різка, ріжки, квітка, хвойка. Різноманіття термінології зумовлене насамперед тим, що в обряді використовували переважно зрізане молоде деревце, яке ставало центральним ритуальним атрибутом. Саме ці номінації надали підстави дослідникам розглядати весільне «гільце» передусім у символічній площині, пов'язуючи його з архаїчними уявленнями про райське дерево та хресне дерево, відомі також під назвами «райське деревце» чи «різка хрещаста».

Зауважимо, що обряд прикрашання весільного «гільця» був найбільш поширений у Західному та Галицькому Поділлі. Дослідники зазначають, що його виконання могло відбуватися як у домі нареченого, так і в оселі нареченої та нерідко співпадало за часом із плетінням вінка. На Борщівщині (с. Більче-Золоте) «гільце» готували в домі нареченого у п'ятницю, оскільки в суботу його приносили до нареченої. Уранці п'ятниці дружби (у цій місцевості їх називали сватками) разом зі старостівними вирушали до лісу збирати барвінок і квіти. Тоді ж зрізали верхівку молодої сосни з непарною кількістю гілок, що символізувало дівочу вросту та цнотливість.

У с. Новосілка (Чортківський район, Тернопільська область) спостерігалось протилежне до інших подільських локальних традицій виконання обряду: дружби в суботу вирушали до лісу по деревце як для нареченого, так і для нареченої. Його виготовляли з верхівки сосни: для молодої обирали гілку з шістьма відгалуженнями, для молодого – з п'ятьма. Увечері це деревце приносили до оселі нареченої, яка частувала гостей могоричем. Деревце, принесене дружбами, установлювали у коровай, а на кінці кожної гілки прив'язували пучок васильку, гілку калини та яблуко. Водночас наречена вручала друзкам червону стрічку або міцну червону нитку, а друзки при цьому виконували обрядову пісню:

Вийся, деревце гладко,

Як червоне ябко,

То в гору, то в долину,

То ружов, то калинов.

Після цього старша дружка, яка вплітала середню гілку, виймала деревце з нижнього калача й починала танцювати, промовляючи при цьому обрядові приспівки:

На горі кришталь виливається,

Ненечка зятенька сподівається,

Солому січе, пироги пече,

Сальцем ся мастить, пироги мастить.

Після завершення танцю старша дружка легенько торкалася голови нареченої та виголошувала формулу: «Благословіть, люди!», на що присутні відповідали: «Най Бог благословить!». Далі дівчата розкидали барвінок, що залишився після прикрашання, на наречену та дружок. Після завершення

обрядових дій, пов'язаних із переходом дівчини до нового соціального стану, молода роздавала всім присутнім медівник як символ вдячності та частування. Аналогічний ритуальний сценарій відтворювався й у домі нареченого.

Дещо по іншому цей обряд проходив у с. Романове Село (Тернопільський район, Тернопільська область). Так, ставили різку (брали будь яке дерево) на три галузки, котру прикрашали квітами, яблуками, коралями з тіста та обмотували попером. Не було прийнято запихати її у коровай.

Після закінчення весілля «гільце» виносили на горище. Або на дах чи високу яблуню, щ символізувало кінець дівування й парубкування молодих.

Отже, традиція виготовлення весільного «гільця» на території Західного Поділля репрезентує багатшарову систему обрядових практик, насичених охоронними та сакрально-магічними змістами. Комплекс дій, пов'язаних із підготовкою цього весільного атрибуту, відображав уявлення місцевої спільноти про заснування міцної сім'ї, забезпечення добробуту молодят та гармонійного перебігу їхнього майбутнього життя. Окрім того, обряд виготовлення «гільця» символізував остаточний перехід нареченої з дівочого стану до ролі заміжньої жінки та її відхід від батьківського дому. В окремих локальних традиціях із цим обрядом пов'язувалися вірування щодо майбутньої долі подружжя та навіть статі їхнього первістка. Таким чином, «гільце» постає важливим маркером переходу до нового соціального статусу та одним із центральних елементів весільної обрядовості Західного Поділля.

Володимир Парацій (Бережани)

ПРО ПЕДАГОГІКУ ТА КРАЄЗНАВСТВО: З ДИДАКТИЧНОГО ДОСВІДУ БЕРЕЖАНСЬКОЇ ГІМНАЗІЇ (КІН. ХІХ СТ. – 1930-Х РР.)

Безумовно, у краєзнавстві закладено виховне та пізнавальне підґрунтя. Мандрівки по рідному краї підсвідомо виховують почуття любові до «малої батьківщини», далекі поїздки з пізнавальною метою розширюють кругозір й світогляд мандрівника. Тому їх можна апіорно включати у педагогічний процес на рівні допоміжних навчальних дисциплін й прийомів виховного процесу. Це твердження – не відкриття, воно уже століттями позитивно сприймається на європейському культурно-освітньому просторі. Краєзнавчий (краєзнавчо-туристичний) спектр запроваджувався і в практику навчального процесу та виховання старої Бережанської гімназії як до Першої світової війни, так і в 1920–1930-і рр.

Так, згідно Звіту директора Матеуша Куровського за 1874–1875 навчальний рік, серед надобов'язкових предметів у третьому-четвертому та шостому-сьомому класах Бережанської гімназії згадувалася, зокрема, й «історія батьківського краю». Серед викладачів курсу – д-р Маурицій Мацішевський – відомий у майбутньому краєзнавець. Предмет викладався «у чотирьох класах по годині щотижнево». У вказаному навчальному році його відвідувало 83 учні.

«Краєзнавчими» за змістом були й пропоновані у гімназії самостійні роботи. Приклад: серед тематичних завдань з польської мови (п'ятий клас, перше півріччя) були зокрема:

Опис Бережан;

Мандрівка до Раю.

На друге півріччя додавалися теми:

Опис Ринку в Бережанах;

Опис родинного дому.

А серед тематичних завдань з руської (української) мови (також у п'ятому класі) подавалися й наступні: